

Ірина ГАР'ЄВА

ПРОБЛЕМИ ВІДОБРАЖЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У БАЛАНСІ

Досліджено основні проблемні питання щодо класифікації зобов'язань. Визначено порядок розкриття інформації про них у балансах різних країн. Запропоновано удосконалену структуру пасиву балансу в частині відображення у ньому зобов'язань з метою покращення контролю за ними.

Бухгалтерський баланс є носієм бухгалтерської інформації. З його допомогою отримують дані про господарські активи та джерела їх утворення на певний момент часу. Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку (далі П(С)БО) 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” баланс – це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал [3]. Тобто, баланс є тією формою фінансової звітності, яка містить інформацію про засоби підприємства (активи) та джерела їх утворення (пасиви).

Пасив – одна з двох частин бухгалтерського балансу (як правило, права), в якій зазначають джерела утворення засобів виробництва, його фінансування, згрупованих за їх належністю і призначенням (власні засоби, позики інших установ) [2]. Пасиви поділяють на дві групи: власні, залучені. Залучені пасиви або, іншими словами, залучений із зовнішніх джерел капітал, має назву зобов'язання. Як наслідок, зобов'язання можна розглядати як джерело господарських засобів.

З фінансової звітності зовнішні і внутрішні користувачі повинні отримувати достовірну інформацію про види і суми зобов'язань підприємства. Причому такі користувачі спо-

діваються на те, що всі зобов'язання підприємства вірно визначено, оцінено і включено до звітності згідно з принципом повного висвітлення інформації. Тому дослідження проблем формування показників фінансової звітності є актуальними.

Питанням обліку і контролю зобов'язань та відображення їх у звітності присвячено чимало праць вчених-економістів. Вагомий внесок у вирішення проблем з даної ділянки обліку і контролю зробили Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, Л. Л. Горецька, З. В. Задорожний, С. Я. Зубілевич, С. Ф. Костюченко, Я. Д. Крупка, Л. В. Чижевська та інші.

Метою статті є удосконалення порядку розкриття інформації про зобов'язання у фінансовій звітності з урахування досвіду зарубіжних країн.

Загальні вимоги до розкриття зобов'язань у балансі визначають П(С)БО 2 “Баланс” та П(С)БО 11 “Зобов'язання”. Згідно з П(С)БО 2 “Баланс” інформацію про зобов'язання підприємства містять наступні розділи пасиву балансу:

Розділ II. Забезпечення наступних витрат і платежів.

Розділ III. Довготермінові зобов'язання.

Розділ IV. Поточні зобов'язання.

Розділ V. Доходи майбутніх періодів [5].

Аналогічний поділ зобов'язань показаний і у П(С)БО 11 “Зобов'язання”, хоча єдиний критерій, за яким він здійснений, – відсутній. У цьому стандарті виокремлені такі види зобов'язань:

- довготермінові;
- поточні;
- забезпечення;
- непередбачені зобов'язання;
- доходи майбутніх періодів (рис. 1).

Непередбачені зобов'язання визнаються у разі, коли зобов'язання виникають внаслідок минулих подій, проте потребують ще підтвердження або не в повній

мірі виконуються критерії їх визнання. При цьому можливий термін погашення такого зобов'язання має бути не надто віддаленим, а величина – суттєва, інакше виникатиме питання про доцільність такого відображення у бухгалтерському обліку.

Непередбачені зобов'язання відображаються на рахунках позабалансового обліку і є найневизначенішими серед цих рахунків, оскільки їх суму рідко можна оцінити з великою точністю. Інколи можна визначити лише діапазон можливих втрат.

Невизначеність суми непередбачених зобов'язань породжує ще одну їх особли-

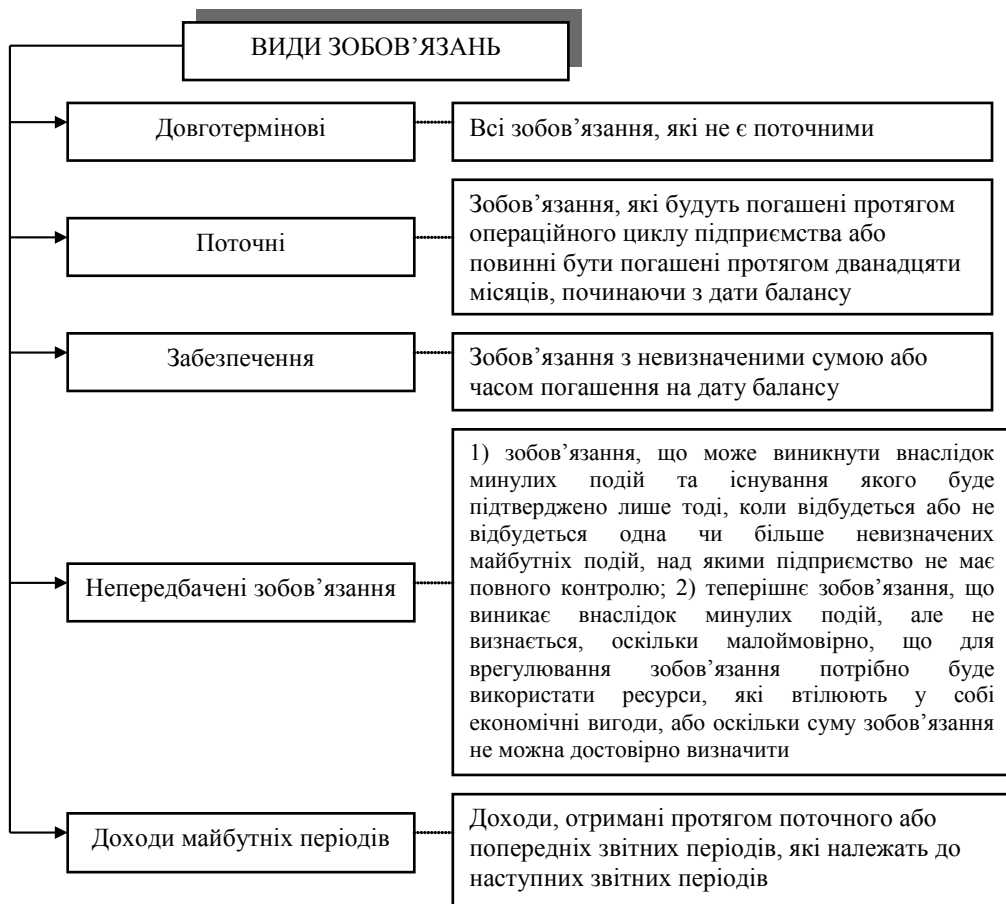

Рис. 1. Класифікація зобов'язань відповідно до П(С)БО 11 “Зобов'язання”

вість. Суми непередбачених зобов'язань, які обліковуються у кожного з контрагентів, можуть як збігатися, так і в деякій мірі відрізнятися. А це ще раз говорить про потенційний характер таких зобов'язань і необхідність їх відображення на рахунках саме позабалансового обліку.

Непередбачені зобов'язання у балансі не відображаються. Інформація про них міститься в Примітках до фінансової звітності. Підприємства на практиці рідко відображають дані про такий вид зобов'язань у примітках, що є суттєвим недоліком і викривляє інформацію про фінансовий стан підприємства.

На нашу думку, відображати непередбачені зобов'язання на рахунках позабалансового обліку та в Примітках до фінансової звітності є обов'язковим, оскільки це дасть змогу отримувати зі звітності достовірну інформацію про кредиторську заборгованість підприємства, а також забезпечить реальне відображення його фінансового стану. Інформація про такий вид зобов'язання необхідна не лише управлінському персоналу підприємства, а й інвесторам, кредиторам, власникам, контролюючим органам тощо.

Для того, щоб дослідити позитивні і негативні сторони поділу зобов'язань, який передбачено П(С)БО 11 "Зобов'язання", і відповідного відображення їх у балансі, звернемось, окрім балансу, будова якого регламентована П(С)БО 2 "Баланс", ще й до структур балансів зарубіжних країн (табл. 1).

Як видно з табл. 1, суттєвих відмінностей у порядку відображення зобов'язань у балансах європейських країн немає. Вони відображаються переважно у чотирьох розділах, які можна узагальнити наступним чином: резерви, довготермінові зобов'язання, короткотермінові зобов'язання, доходи майбутніх періодів. Проте у балансах підприємств Чехії, крім вищезазначених статей, має місце ще одна: "Банківські кредити та допомоги". В балансах вітчизняних підприємств України інформація за банківськими кредитами міститься в залежності від терміну погашення до одного року чи більше одного року відповідно у поточних або довготермінових зобов'язаннях. На нашу думку, таке відображення є кращим, оскільки, по-перше, це зменшує загроможденість балансу статтями, по-друге, кредитні ресурси, отримані від банківських установ,

Таблиця 1

Відображення зобов'язань у балансах різних країн [1; 7]

Україна	Російська федерація	Естонія
II. Забезпечення наступних витрат і платежів III. Довготермінові зобов'язання IV. Поточні зобов'язання V. Доходи майбутніх періодів	I. Капітал і резерви ... цільове фінансування і поступлення II. Довготермінові зобов'язання III. Короткотермінові зобов'язання	I. Короткотермінові зобов'язання II. Довготермінові зобов'язання III. Власний капітал в акціонерному або пайовому товаристві ... резерви
Польща	Великобританія	Чехія
B. Резерви C. Довготермінові зобов'язання D. Короткотермінові зобов'язання та спеціальні фонди E. Розрахунки між періодами та надходження майбутніх періодів	I. Кредитори: заборгованість до погашення в межах року II. Кредитори: заборгованість до погашення в межах більше одного року III. Резерв наступних платежів IV. Накопичення і доходи майбутніх періодів	B. Залучені джерела B I. Резерви B II. Довготермінові зобов'язання B III. Короткотермінові зобов'язання B IV. Банківські кредити та допомоги B. Інші пасиви – перехідні рахунки пасивів

займають не таке й вже важливе місце у структурі балансу. Зокрема, заборгованість підприємств за короткотерміновими кредитами банків загалом по Україні станом на 1.01.2010 р. становила 6,5% від усіх пасивів [6].

Окремі питання виникають щодо обліку доходів майбутніх періодів. Як видно з табл. 1, для європейських країн характерним є виокремлення доходів майбутніх періодів у окрему статтю балансу. У Російській Федерації доходи майбутніх періодів відображаються у III розділі пасиву балансу “Короткотермінові зобов’язання”. Зауважимо, що з такою позицією погоджуються і укладачі Плану рахунків бухгалтерського обліку підприємств України, розмістивши доходи майбутніх періодів на одному з рахунків класу 6 “Поточні зобов’язання”.

До 1.01.2000 р. в Україні доходи майбутніх періодів відображались у балансі окремою статтею I розділу пасиву балансу “Джерела власних та прирівняних до них коштів”. З 1.01.2000 р. для обліку таких доходів у балансі виділено окремий розділ, а саме, розділ V “Доходи майбутніх періодів”. Однак, вважаємо, доходи майбутніх періодів слід перенести до джерел власних коштів, оскільки вони в майбутньому будуть впливати на величину прибутків підприємства, а отже, будуть частиною його власного капіталу.

При відображенні короткотермінових зобов’язань у балансах різних країн немає визначеної послідовності. Сюди відносять рахунки до оплати, векселі видані, одержані аванси, заборгованість зі заробітної плати, частина довготермінової заборгованості, термін оплати якої закінчується в поточному році.

Що стосується довготермінових зобов’язань, то, наприклад, в Російській Федерації для їх відображення виділено лише дві статті: позики і кредити; інші дов-

готермінові зобов’язання. На нашу думку, в такому випадку важко отримати достатньо аналітичну інформацію про склад довготермінових зобов’язань

В балансі України розділ “Довготермінові зобов’язання” включає такі статті:

- довготермінові кредити банків;
- довготермінові фінансові зобов’язання;
- відстрочені податкові зобов’язання;
- інші довготермінові зобов’язання.

Ще ширше розкривається структура довготермінових зобов’язань у балансі Чехії:

- зобов’язання залежним підприємства;
- зобов’язання підприємствам із значним впливом;
- довгостроково надані застави;
- емітовані боргові папери;
- довготермінові векселі до оплати;
- інші довготермінові зобов’язання [1].

На наш погляд, детальніший поділ довготермінових зобов’язань у балансі дасть змогу швидко отримувати інформацію про такий вид зобов’язань і ефективно оперувати отриманими даними. Тому, вважаємо, слід наблизити структуру III розділу пасиву балансу “Довготермінові зобов’язання” до класу 5 Плану рахунків “Довготермінові зобов’язання”, оскільки в останньому більш детально подані складові таких зобов’язань, а це забезпечить користувачів звітної інформації аналітичними даними.

Таким чином, окрім правильного визначення моменту виникнення зобов’язань, їх оцінки та класифікації необхідним є формування відображення детальної і достовірної інформації про зобов’язання підприємства у балансі, щоб користувачі звітності могли точно оцінити як суму зобов’язань, так і їх вплив на ліквідність та рентабельність підприємства. Для забезпечення цього, по-перше, слід обов’язково відображати непередбачені зобов’язання на рахунках позабалансового обліку та в Примітках до

фінансової звітності. По-друге, доходи майбутніх періодів слід перенести до джерел власних коштів, оскільки вони в майбутньому будуть впливати на величину прибутків підприємства, а отже, будуть частиною його власного капіталу. По-третє, доцільно наблизити структуру III розділу пасиву балансу “Довготермінові зобов’язання” до класу 5 Плану рахунків аналогічної назви, що дасть змогу швидко отримувати детальну інформацію про такий вид зобов’язань.

Література

1. Бутинець Ф. Ф., Горецька Л. Л. *Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах. Навч. посібник.* – Житомир: ПП “Рута”, 2002. – 544 с.
2. *Економічна енциклопедія: У 3 т. – Т. 2 / Відп. ред. С. В. Мочерний.* – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 848 с. [3]
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов’язання” затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Поточні зобов’язання за видами економічної діяльності. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Соловьева О. В. *Зарубежные стандарты учета и отчетности: Учебное пособие.* – М.: Аналитика-Пресс, 1998. – 288 с.
8. Голов С. Ф. *Примари гармонізації // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: Економіка. – Спец. випуск 29 (частина 1). – 2010. – С. 356–359 с.*
9. Задорожний З. В. *Актуальні проблеми бухгалтерського обліку в Україні// Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу ТНЕУ “Економічний аналіз”. – Випуск 6. – Тернопіль, 2010. – С. 163-169.*